

травматизму становив 0,816, у 2009 році - на 16 відсотків (0,859), у 2008 році - на 6 відсотків (1,018). Постійно знижується і рівень виробничого травматизму із смертельними наслідками. Зокрема, у 2010 році такий рівень порівняно з 2009 роком знизився на 20 відсотків, коефіцієнт частоти виробничого травматизму із смертельним наслідком становив 0,045, у 2009 році - на 17 відсотків (0,047), у 2008 році - на 14 відсотків (0,064).

Зниження рівня виробничого травматизму спостерігається у зв'язку із зростанням валового внутрішнього продукту України (з 950 млрд. гривень у 2008 році до 1 трлн. 95 млрд. гривень у 2010 році). Однак, незважаючи на певні позитивні зрушення в економіці, становище у сфері охорони праці залишається нестабільним. Існуючий в Україні рівень виробничого травматизму ще досить високий порівняно з більшістю розвинутих країн світу [1].

Питання регулювання сфери охорони праці в сучасних умовах привертало увагу багатьох відомих фахівців у сфері права, зокрема вони розкриті у роботах Н.Б. Болотіної, В.В. Жернакова, П.О. Ізюти, С.Г. Приходько, О.І. Процевського, О.А. Теличко, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, М.М. Федькова, І.І. Шамшиної та багатьох інших.

Крім того фундаментальні та прикладні наукові дослідження з охорони праці проводяться у Національному науково-дослідному інституті промислової безпеки та охорони праці (раніше - Національний науково-дослідний інститут охорони праці), який створено Державним комітетом України з нагляду за охороною праці (зараз "Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд)), відповідно до Закону України «Про охорону праці» за рішенням Уряду України в 1994 році, та інших галузевих науково-дослідних інститутах та навчальних закладах.

Тим не менш, враховуючи існуючі проблеми у сфері охорони праці та актуальність дослідження цього питання для суспільства, **метою даної статті** є розкриття сучасного значення охорони праці у відносинах виробництва та безпосередньо у трудових відносинах та визначення її сутнісних характеристик.

Перш за все, слід відзначити, що законодавство про охорону праці складає невід'ємну частину системи трудового законодавства, будучи одним з найважливіших інститутів трудового права. Основою законодавства України з охорони праці є Конституція України, що гарантує громадянам право на безпечні й здорові умови праці й система законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права.

Політика Міжнародної організації праці в галузі охорони праці також підкреслює принципиовість забезпечення здорових та безпечних умов праці: 1) праця має здійснюватися в умовах здорового і безпечного виробничого середовища; 2) умови праці не повинні завдавати шкоди здоров'ю працівника і принижувати його людську гідність; 3) праця повинна надавати реальну можливість для розвитку особистості, самореалізації та служіння суспільству [3, с.36]. Крім того питанням охорони праці приділяють увагу у своїх фундаментальних документах і Організація об'єднаних націй, і Рада Європи, і Європейський союз, і Співдружність незалежних держав.

Основними національними законодавчими актами системи законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права є Кодекс законів про працю України та наступні Закони України: «Про охорону праці», «Про охорону здоров'я», «Про пожежну безпеку», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя

населення», «Про Цивільну оборону України» тощо.

Під охороною праці, в Законі України «Про охорону праці» розуміється вся система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі саме трудової діяльності [4]. Як зазначає А.І. Лозовой, наведене поняття охорони праці дозволяє говорити про неї як про багаторівневу систему заходів щодо створення здорових та безпечних умов трудової діяльності, які здійснюються державними органами, органами місцевого самоврядування, роботодавцями та самими працівниками. Крім того, охорону праці з урахуванням даного визначення можна розглядати у різних аспектах: медичному, технічному, соціальному, економічному і, нарешті, в правовому аспекті, який утворює правову охорону праці [5, с. 344-345]. Тим самим, у широкому розумінні, враховуючи правовий аспект охорони праці, остання ототожнюється з трудовим законодавством взагалі і виступає як один з базових принципів трудового права.

Конкретний зміст цього правового інституту визначається, передусім, Кодексом законів про працю України та згаданим Законом України «Про охорону праці». Деякі норми, що відносяться до інших інститутів трудового права, одночасно відносяться і до інституту охорони праці. Наприклад, такі інститути як інститут трудового договору (під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів), інститут робочого часу та час відпочинку (встановлення скороченого робочого часу та надання додаткових відпусток при роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці) тощо також містять в собі норм з охорони праці.

Інститут охорони праці включає в себе норми: 1) правил техніки безпеки і виробничої санітарії; 2) з планування та організації охорони праці; 3) з охорони праці певних категорій працівників; 4) регулюючі діяльність державних органів та інших суб'єктів з нагляду та контролю за охороною праці.

З інститутом охорони праці пов'язані норми інших галузей права. Хоча ці норми і виходять за межі трудового права, але вони покликані забезпечувати здорові та безпечні умови праці. Наприклад:

- цивільне право (при визначенні матеріальної та моральної відповідальності при нещасних випадках на виробництві);
- адміністративне право (визначення порядку, умов та органів по застосуванню адміністративних стягнень при порушенні норм з охорони праці);
- господарське право (визначає необхідність запровадження додаткових заходів у сфері охорони при здійсненні окремих видів господарської діяльності);
- кримінальне право (встановлення відповідальності за порушення норм з охорони праці);
- конституційне право (наявність в Конституції України, як нормативному акті прямої дії норм, що гарантують право на охорону праці);
- екологічне право (визначення меж антропогенного впливу на довкілля).

В багатьох нормах з охорони праці міститься значна кількість технічних та технологічних термінів. Система інституту охорони праці, що стосується деяких категорій працівників, плануванням заходів та нагляду і контролю за охороною праці, загалом є чіткою.

Тим самим, як зазначає Д.О. Карпенко правове значення охорони праці полягає в тому, що правові норми з охорони праці дають змогу: а) працювати за здібностями (з урахуванням умов праці, фізіологічних особливостей працюючих жінок, неповнолітніх, осіб зі зниженою працездатністю тощо); б) визначати правовий статус працівника, включаючи право на охорону праці, його гарантії та захист; в) затвердити охорону праці як важливий елемент трудових правовідносин працівника з роботодавцем (адміністрацією) у забезпеченні охорони праці на робочому місці [6, с. 188]. Продовжуючи свою думку, дослідник зазначає про економічне значення охорони праці, що виявляється у таких процесах: а) скорочення втрат робочого часу та економії фонду соціального страхування, оскільки за належної охорони праці трапляється менше виробничих травм, професійних захворювань тощо; б) зростання продуктивності праці працівників, а разом з цим і зростання виробництва та розвиток економіки країни [6, с. 188].

Сьогодні значення охорони праці в соціально-економічному аспекті полягає, перш за все, в тому, щоб: 1) оберігати життя і здоров'я працівників від впливу можливих шкідливих виробничих факторів; 2) зберігати працездатність і трудове довголіття працівників; 3) сприяти культурно-технічному зростанню людини праці, оскільки надмірна стомленість працівника від роботи в загазованих, засмічених виробничих приміщеннях не може сприяти всебічному розвитку працівника після робочого дня (зміни), тобто заняття спортом, підвищення своєї кваліфікації тощо. Охорона праці сприяє також і гуманізації трудової діяльності, зростанню продуктивності праці, виробництва, економіки, скороченню втрат робочого часу, зниженню виробничого травматизму, професійних захворювань тощо [7, с. 478]. Враховуючи це, нормативне регулювання охорони праці, здійснення цілеспрямованого нагляду і контролю у цій сфері, систематичне поліпшення умов та охорони праці є пріоритетним напрямком підвищення матеріального та культурного рівня життя народу. Належний рівень охорони праці сприяє зростанню якості та продуктивності праці, підвищенню соціально-економічних показників виробництва, зменшенню коштів на витрати від травматизму, професійних захворювань і аварій.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що враховуючи чисельність нормативних актів з питань охорони праці, можна визначити, що Україна приділяє велику увагу питанням охорони життя і здоров'я своїх громадян, створенню безпечних умов праці роботодавцями та керівниками підприємств, установ і організацій. Однак, не зважаючи на це кількість нещасних випадків, що трапляються на виробництві або у ході виконання службових обов'язків, залишається дуже великою. Так, на виробництві щоденно травмуються у середньому 160 осіб, з них понад 20 стають інвалідами, а 4-5 – гинуть. Кожен мільйон тонн вугілля, видобутого в Україні, коштує життя до п'яти шахтарів [8, с.3]. Крім того, сьогодні близько 38% від загальних захворювань людей в Україні пов'язані з дією небезпечних і шкідливих факторів у процесі праці. Незадовільний стан охорони праці негативно відбивається на економіці держави – щорічна загальна сума витрат на фінансування відшкодування заподіяної шкоди потерпілим на виробництві та інших виплат, пов'язаних з незадовільними умовами праці, становить понад 1 млрд. грн. [8, с.6].

Висновок. Тому подальше наукове дослідження інституту охорони праці та на цій основі внесення конкретних пропозицій і рекомендацій щодо його удосконалення, визначення концептуальних основ законодавчого регулювання даної сфери є одним із найважливіших напрямків як науки трудового, так інших галузей науки, які прямо чи опосередковано торкаються розвитку охорони праці в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012 - 2016 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. N 828-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
2. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: Загальні вимоги: навчальний посібник / Зеркалов Д.В. — К.: «Основа», 2011. — 551 с.
3. «Что такое МОТ? Чем она занимается». Издание бюро МОТ в Москве. — М., 2000. — С. 36.
4. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1992. - № 49. — Ст. 668.
5. Лозовой А. І. Інститут охорони праці в нормах національного та міжнародного законодавства / А. І. Лозовой // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - № 19. — 2011. — С. 342-349
6. Карпенко Д. О. Основи трудового права : навч. посіб. / Д. О. Карпенко. — К.: А.С.К., 2003. - 656 с.
7. Трудове право України: академічний курс: підручник / А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана та ін.; за заг. ред. Н. М. Хуторян. - К. : А.С.К., 2004. - 608 с.
8. Грибан В. Г., Негодченко О. В. Охорона праці: навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 280 с.

УДК 349.2

Іншин М. І., завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення
КНУ ім. Т. Шевченка, д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України

Правове регулювання захисту трудових прав працівників в умовах сьогодення

У статті проаналізовано теоретичні підходи щодо сутності та значення захисту трудових прав людини, визначена його важлива роль в умовах сьогодення. Автором надано дефініції таких досліджуваних понять як «право на захист», «форми захисту трудових прав працівників», «засоби захисту трудових прав працівників».

Ключові слова: правове регулювання, захист трудових прав, працівник.

В статье проанализированы теоретические подходы к сущности и значению защиты трудовых прав человека, определена ее важная роль в сегодняшних условиях. Автором предоставлено дефиниции таких испытываемых понятий как «право на защиту», «формы защиты трудовых прав работников», «средства защиты трудовых прав работников».

Ключевые слова: правовое регулирование, защита трудовых прав, работник.

This article examines theoretical approaches to the nature and importance of protection of labor rights, defined its important role in today's conditions. The author has provided definitions of the studied concepts like «right to protection», «forms of protection of workers labor rights», «means of protection of workers labor rights».

Keywords: legal regulation, protection of labor rights, worker.

Актуальність теми. Трудові права займають важливе місце серед інших категорій загальних прав людини, але не зважаючи на це, існує потреба у їх належному та ефективному захисті, оскільки за умов економічної та політичної кризи в нашій державі важко не то що знайти нову та високооплатну роботу, а утриматись на